UNIVERSITETET
I OSLO

Norgesforskningsråd
Pb 564
1327 LYSAKER

Dato: 09.01.2025
Deres ref.:
Vår ref.: 2024/17853 VIBEKAL

Forskningsrådet - Ny porteføljeplan for Demokrati og global utvikling – Innspill fra UiO

Universitetet i Oslo takker for muligheten til å komme med innspill på utkastet til ny porteføljeplan for Demokrati og global utvikling. Først vil vi berømme Forskningsrådet for å ha utarbeidet et godt utkast som er presist og fremtidsrettet. Planen legger en bred demokratiforståelse til grunn og tar med sentrale problemstillinger, inkludert inter- og transnasjonale perspektiver. Planen har dermed potensiale for å inkludere de fagområdene som oppfatter seg selv som relevante. UiO ser frem til at Forskningsrådet følger opp denne åpenheten i praksis gjennom den kommende investeringsplanen og fremtidige utlysninger

UiO har engasjert alle sine fagmiljøer, og oversender et samlet, koordinert innspill. Se vedlegg for konkrete endringsforslag til hvert punkt.

Oppsummert er Universitet i Oslos viktigste innspill:

1. Mer fokus på muligheter og demokratiets motstandskraft, samt nyansering av kriseforståelsen
2. Inkludere flere sentrale utfordringer: terrorisme, ekstremisme, bærekraft, klimaendringer, naturtap og -ressurser
3. Tydeligere fokus på hvordan og hvorfor demokratiet utfordres og kobling til menneskerettigheter som sentralt referansepunkt
4. Helhetlig tilnærming til sikkerhetspolitiske utfordringer
5. Fremheve betydning av nysgjerrighetsdrevet, åpen og fri grunnforskning og fagdisipliner
6. Øvrige forslag/presiseringer

1. Mer fokus på muligheter og demokratiets motstandskraft, samt nyansering av kriseforståelsen

Planens skissering av utfordringer og muligheter (s. 2-3) er dekkende, men bærer preg av en kriseforståelse/-beskrivelse mer enn en fremtidsvisjon med fokus på mulighetene som ligger i den globale situasjonen og hvordan forskningen kan bidra. Her kan porteføljeplanen med fordel legge vekt på demokratiets motstandskraft og nyansere kriseforståelsen. Avsnittet som beskriver vesentlige spørsmål som omfattes av porteføljeplanen bør nyanseres i lys av flere aspekter som forklares i våre punkter 2 og 3 under, også for å fange opp en uintendert feil i teksten om å 'sikre ulikhet og utenforskap'.

Rektor

Postadresse:
Postboks 1072 Blindern
0316 OSLO

Besøksadresse:
Lucy Smiths hus,
Problemveien 7

Tlf: +47 22 85 50 50
Faks:
E-post:
postmottak@admin.uio.no
http://www.uio.no/
Org.nr.: 971 035 854

2. **Inkludere flere sentrale utfordringer - som voldelige og ikke-voldelige former for ekstremisme og kobling mellom demokrati og bærekraft, klimaendringer, naturtap og naturressurser**

Noen flere sentrale problemstillinger knyttet til utfordringer for demokratiet bør tas inn. Norge har opplevd flere terrorangrep med store menneskelige og økonomiske kostnader, og terrorisme er en enda større trussel globalt. Både voldelige og ikke-voldelige former for ekstremisme står høyt på den internasjonale dagsorden,[1] men er ikke nevnt i porteføljeplanen. Det bør også introduseres en kobling mellom demokrati og bærekraft, klimaendringer, naturtap og naturressurser.

3. Tydeligere fokus på hvordan og hvorfor demokratiet utfordres og kobling til **menneskerettigheter som sentralt referansepunkt**

Vi trenger kunnskap om forklarende faktorer for å kunne utvikle grep for å styrke demokratiet. Avsnittet som beskriver Prioritering 1 om demokrati som styringsform og levesett bør i større grad ta hensyn til ny forskning på feltet, derfor foreslår vi en omskriving av innledningen til denne prioriteringen. Det bør etableres tydeligere koblinger til internasjonalt vedtatte menneskerettigheter, som utgjør grunnpilarer i mellomstatlig samarbeid og er sentrale referansepunkter både nasjonalt og internasjonalt. I dette avsnittet bør det også inn en referanse til politisk ekstremisme (ref. punktet over).

4. **Helhetlig tilnærming til sikkerhetspolitiske utfordringer**

Porteføljeplanen bør fremme forskning med en helhetlig tilnærming til sikkerhetspolitiske utfordringer og som legger vekt på politiske og institusjonelle rammebetingelser samt rettsstatlige og menneskerettslige prinsipper.

5. **Fremheve betydning av nysgjerrighetsdrevet, åpen og fri grunnforskning og fagdisipliner**

UiO er positive til at utkastet inkluderer grunnforskning. Det er imidlertid potensiale for ytterligere fremheving av verdien av kritisk og uavhengig (grunn-)forskning på feltet, også utover Prioritet 7. F.eks. kan distinksjonene mellom «fler- og tverrfaglighet» og «transdisiplinær» forskning og innovasjon tydeliggjøres, og disiplinene bør nevnes eksplisitt da kvalitet i disiplinene er en forutsetning for kvalitet i fler- og tverrfaglighet og ikke et mål i seg selv. Videre nevnes flere samfunnsvitenskapelige fag eksplisitt på s. 4 (første avsnitt), mens vi foreslår å benytte «statsvitenskap» og «sosiologi» som sentrale og dekkende disipliner i stedet for å gi bedre balanse opp mot andre fagområder nevnt.

[1] Se EUs strategiske planer (https://www.consilium.europa.eu/en/european-council/strategic-agenda-2024-2029 /) og FN (https://www.un.org/counterterrorism/preventing-violent-extremism).

Med hilsen

Svein Stølen
rektor

Arne Benjaminsen
universitetsdirektør

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UiO og er derfor ikke signert.

Saksbehandler:
Vibeke Alm
, vibeke.alm@admin.uio.no

Vedlegg – Forskningsrådet nye porteføljeplan for Demokrati og global utvikling – Innspill fra UiO – spesifikke endringsforslag

1. **Mer fokus på muligheter og nyansering av kriseforståelsen**

   Konkrete endringsforslag (våre endringsforslag er understreket):

   - s. 2, siste linje: erstatte 'slår sprekker' med 'er i rask endring', slik at setningen lyder: «Europeisk samarbeid, som legger store føringer for norsk politikk, er i rask endring.»
   - s. 3, avsnitt 3:. 'Ytringsfrihet' bør utvides til 'menneskerettigheter'. Forslag: «Vi trenger forskningsbasert kunnskap som styrker demokratiet som styreform og levesett. Vesentlige spørsmål omfatter; hvordan sikre transparent maktutøvelse, menneskerettigheter, deltakelse, urfolk og nasjonale minoriteter, mangfold, demokratiske institusjoner, tillit, fravær av ulikhet og utenforskap, og en kunnskapsbasert offentlig debatt med mekanismer mot desinformasjon, mistillit, polarisering og ekstremisme.»
   - s. 3, avsnitt 4, første linje: det er etablert kunnskap at Norge også har et sterkt demokrati: «Norge kjennetegnes av god økonomi, tillitssamfunn, rettsstat og et sterkt demokrati.».

2. **Inkludere flere sentrale utfordringer - som voldelige og ikke-voldelige former for ekstremisme og kobling mellom demokrati og bærekraft, klimaendringer, naturtap og naturressurser**

   Konkrete endringsforslag:

   - Porteføljens avgrensning (s. 3, avsnitt 7): «Porteføljen favner store temaer som bærekraft, klimaendringer og naturtap, globale helseutfordringer, stormaktrivalisering, konflikt, ulikhet, fattigdomsbekjempelse, migrasjon, terrorisme, ekstremisme, handel og økonomi».
   - Prioritering 2, s. 7: Forslag til ny ordlyd (etter første setning): «Norge står i en sikkerhetspolitisk situasjon som […]. Norge har også opplevd tre terrorangrep siden 2011 med store menneskelige og økonomiske konsekvenser. Forskning på utenriks- og sikkerhetspolitikk, samfunnssikkerhet og beredskap er avgjørende for å styrke samfunnets motstandsdyktighet langs hele krisespekteret mot ulike typer farer og trusler, inkludert terrorisme.
   - 'Ekstremisme' bør legges til i teksten om utfordringer og muligheter (s. 3, tredje avsnitt), som foreslått i vårt andre kulepunkt under punkt 1 over.

3. Tydeligere fokus på hvordan og hvorfor demokratiet utfordres og kobling til **menneskerettigheter som sentralt referansepunkt**

Forslag til ny ordlyd:

- Prioritering 1, s. 6 (tredje avsnitt): «Demokratier over hele verden står overfor store utfordringer, og i mange land er demokratiet og rettsstaten til og med i tilbakegang. Dette resulterer i trusler mot menneskerettigheter, ytringsfrihet og andre liberale demokratiske verdier og økt gjennomslag for politisk ekstremisme. Det finnes mange grunner til at demokratiet er under press, som polarisering, fallende støtte til demokrati i befolkningen og konkurranse fra diktaturer. I tillegg er det nye og komplekse utfordringer, som ny teknologi og maktkonsentrasjon hos private aktører. Disse og andre utviklingstrekk kan føre til fragmentering av offentligheten, skape nye interessekonflikter og svekke tilliten til samfunnsinstitusjonene og de demokratiske prosessene. Prioriteringen favner forskning på demokrati, menneskerettigheter og rettsstat fra ulike perspektiver og følger opp Langtidsplanens ambisjon om å styrke tillit, fellesskap og mangfold og offentlig sektors innovasjonsevne og effektivitet. […].»
- Dette bør også presiseres i kapitlet om porteføljens avgrensning (s. 3, nest siste avsnitt): «Den gir oppdatert kunnskap om drivkrefter, utfordringer og muligheter for demokratiet og rettsstaten, og for utenriks-, utviklings- og sikkerhetspolitikken, […]».
- 'Ytringsfrihet' bør utvides til 'menneskerettigheter' i teksten om utfordringer og muligheter (s. 3, tredje avsnitt), som foreslått i vårt andre kulepunkt under punkt 1 over.

Konkrete endringsforslag til tiltakene under Prioritering 1 (s. 6)

- Første tiltak: «Fremme forskning om hvordan demokratiet, menneskerettighetene, rettsstaten og den regelbaserte verdensordenen henger sammen, hvorfor og hvordan de utfordres og kan styrkes og videreutvikles, herunder forskning om dilemmaer, spenninger og interessekonflikter.
- Fjerde tiltak: «Fremme forskning om kunnskapsbasert forvaltning og offentlig politikk, samt effektiv og god offentlig styring på alle nivåer (lokalt, nasjonalt og internasjonalt), som understøtter demokratiske institusjoner, prosesser og levesett og utvikler langsiktige løsninger på komplekse samfunnsutfordringer på tvers og sammen med næringsliv og sivilsamfunn.»
- Nytt tiltak: «Fremme forskning på sammenhenger og konflikter mellom lovgivning og normer, både på nasjonalt og internasjonalt plan, med mål om å bidra til å styrke demokratiske institusjoners evne til å skape samhold i et samfunn.»

4. Helhetlig tilnærming til sikkerhetspolitiske utfordringer

Konkrete endringsforslag til Prioritering 2 (s. 7):

- Innledende avsnitt: «I tillegg må de nye sikkerhetspolitiske utfordringene møtes med en helhetlig tilnærming hvor kunnskap om politiske og institusjonelle rammebetingelser står sentralt og grunnleggende rettsstatlige og menneskerettslige prinsipper må ivaretas.»
- Nytt tiltak: «Fremme forskning som undersøker hvordan samfunnssikkerhet kan komme i konflikt med andre interesser og rettigheter, for å øke kunnskapen om hvilke avveininger og prioriteringer som må gjøres, og hvordan disse påvirker demokratiet.»

6. 5. Fremheve betydning av nysgjerrighetsdrevet, åpen og fri grunnforskning og fagdisipliner

UiO er positive til at utkastet inkluderer grunnforskning. Det er imidlertid potensiale for ytterligere fremheving av verdien av kritisk og uavhengig (grunn-)forskning på feltet, også utover Prioritet 7.

- Distinksjonene mellom «fler- og tverrfaglighet» og «transdisiplinær» forskning og innovasjon er ofte uklare. Under prioritering 7, andre tiltak (s. 10) foreslår vi å endre til «disiplinær» for at tiltaket favner både fler-/tverrfaglighet og disiplinære tilnærminger, slik innledningen åpner for: «Fremme både fler- og tverrfaglighet og disiplinære tilnærminger til problemstillingene i porteføljen, og stimulere til forskning og innovasjon fra samfunnsvitenskapelige, humanistiske, rettsvitenskapelige og teknologiske perspektiver.»
- Flere samfunnsvitenskapelige fag nevnes eksplisitt på s. 4 (første avsnitt), (økonomi, organisasjon/ledelse), i tillegg til 'samfunnsvitenskap' som samlebetegnelse. Setningen kan endres for å gi bedre balanse, og nevne statsvitenskap som sentral disiplin for porteføljen. Setningen kan endres til: «Blant de sentrale fagdisiplinene finner man statsvitenskap, sosiologi, helsefag, teknologi, humaniora, økonomi, jus, medievitenskap og organisasjon og ledelse.»

7. **6. Øvrige forslag/presiseringer**

Mål for porteføljen

- s. 5, mål 1: Det er uklart hvordan kriteriene for måloppnåelse belyser hvorvidt forskningen bidrar til å løse samfunnsutfordringene. Bør man inkludere kriterier for vurdering av langsiktige effekter («impact»)?
- s. 5, mål 4: Vurderingen av måloppnåelse knyttes delvis til åpen publisering. Dette er positivt, men åpen publisering er i seg selv ikke er en garantist for kvalitet eller relevans. Formuleringen kan derfor endres til for eksempel «Relevant og kvalitetssikret åpen publisering».

Prioritering 2 (s. 6-7)

- Første tiltak: Fokuset på Europa, Russland, Nordområdene og Asia er ikke begrunnet. Prioriteringen bør omfatte et globalt perspektiv og inkludere forskning på flere land og områder, som USA, Latin-Amerika og Afrika.
- Fjerde tiltak: Norge er del av det europeiske samarbeidet innen samfunnssikkerhet og beredskap. Dette kan tydeliggjøres i tiltaket: «Fremme forskning som bidrar til økt kunnskap og forståelse av sammenhengen mellom nasjonal og europeisk samfunnssikkerhet og beredskap, samt av ulike samfunnsaktørers roller og bidrag, herunder myndigheter, næringsliv, befolkning, tros- og livssynssamfunn og frivillig sektor.»
- Nytt tiltak: «Fremme forskning på militære styrker og organisasjoner, væpnede konflikter og post-konflikter».

Prioritering 3 (s. 7-8)

- Porteføljen ser ut til å ta utgangspunkt i at økonomisk utvikling og fattigdomsbekjempelse er nøkkelen til demokratisering. Både Kina og andre land er eksempler på at det ikke er en automatisk kobling mellom økonomisk vekst og demokratisering.
- Det må forskes på ulikhet generelt, også i rike land (inkl Norge). Det er en tydelig sammenheng mellom voldsom inntektskonsentrasjon og svekkelse av demokratier.

- Tiltak for Prioritering 3 og Prioritering 4: Risikoene og utfordringene som skal løses, gjelder globalt, og FNs bærekraftsmål er for hele verden. Prioriteringen av samarbeid med afrikanske land og fokuset på «lav- og lavere mellominntektsland» bør begrunnes.

8. Øvrige forslag/presiseringer

Mål for porteføljen

- s. 5, mål 1: Det er uklart hvordan kriteriene for måloppnåelse belyser hvorvidt forskningen bidrar til å løse samfunnsutfordringene. Bør man inkludere kriterier for vurdering av langsiktige effekter («impact»)?
- s. 5, mål 4: Vurderingen av måloppnåelse knyttes delvis til åpen publisering. Dette er positivt, men åpen publisering er i seg selv ikke er en garantist for kvalitet eller relevans. Formuleringen kan derfor endres til for eksempel «Relevant og kvalitetssikret åpen publisering».

Prioritering 2 (s. 6-7)

- Første tiltak: Fokuset på Europa, Russland, Nordområdene og Asia er ikke begrunnet. Prioriteringen bør omfatte et globalt perspektiv og inkludere forskning på flere land og områder, som USA, Latin-Amerika og Afrika.
- Fjerde tiltak: Norge er del av det europeiske samarbeidet innen samfunnssikkerhet og beredskap. Dette kan tydeliggjøres i tiltaket: «Fremme forskning som bidrar til økt kunnskap og forståelse av sammenhengen mellom nasjonal og europeisk samfunnssikkerhet og beredskap, samt av ulike samfunnsaktørers roller og bidrag, herunder myndigheter, næringsliv, befolkning, tros- og livssynssamfunn og frivillig sektor.»
- Nytt tiltak: «Fremme forskning på militære styrker og organisasjoner, væpnede konflikter og post-konflikter».

Prioritering 3 (s. 7-8)

- Porteføljen ser ut til å ta utgangspunkt i at økonomisk utvikling og fattigdomsbekjempelse er nøkkelen til demokratisering. Både Kina og andre land er eksempler på at det ikke er en automatisk kobling mellom økonomisk vekst og demokratisering.
- Det må forskes på ulikhet generelt, også i rike land (inkl Norge). Det er en tydelig sammenheng mellom voldsom inntektskonsentrasjon og svekkelse av demokratier.
- Tiltak for Prioritering 3 og Prioritering 4: Risikoene og utfordringene som skal løses, gjelder globalt, og FNs bærekraftsmål er for hele verden. Prioriteringen av samarbeid med afrikanske land og fokuset på «lav- og lavere mellominntektsland» bør begrunnes.

Prioritering 4 (s. 8)

- Psykisk uhelse og sosiale ulikheter utgjør trusler mot demokratisk utvikling og samfunnets framtidige stabilitet. Den økende forekomsten av psykiske helseproblemer blant unge i vestlige land gjør det

nødvendig med mer kunnskap. Norge, sammen med flere andre land, retter nå oppmerksomheten mot strategier for en '*wellbeing economy*', og porteføljeplanen kan med fordel integrere og legge til rette for forskning på psykisk helse og livskvalitet for unge nasjonalt og globalt.

- I beskrivelsen av Forskningsrådets prioriteringer for global helseforskning står det at implementeringsforskning skal prioriteres, og at dette inkluderer forskning på brede organisatoriske og politiske faktorer.[2] Disse aspektene bør også reflekteres i porteføljeplanen.
- Norge investerer tungt i privat-offentlige globale helseinitiativ over bistandsbudsjettet. Forskning på initiativ som Gavi, det Globale Fond, GFF og CEPI bør nevnes i planen.
- Utkastet nevner at Forskningsrådet bør 'fremme forskning på de 15 helsetilstandene anbefalt av Lancet CIH 3.0 og Stoltenberg-utvalget'. Begrunnelsen for dette og hvordan sykdomsfokusert forskning skal veies opp mot implementeringsforskning bør tydeliggjøres for å unngå at norsk global helseforskning fokuserer for tungt på medisinske aspekter.
- Tredje tiltak: «Fremme forskning på bærekraftige helsesystemer og primærhelsetjenester for å redusere helseulikhet, oppnå universell helsedekning og styrke helsesikkerheten, inkludert forskning på digital helse, helseteknologi og finansieringsmekanismer, samt fremme godt helsespråk og klarspråk».

[2] Se https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/2021/new-priorities-for-global-health-research-21-web.pdf, s. 4: '*overarching aspects such as the organization, financing, and governance of health systems and the impact of global-level institutions, financing mechanisms and policy processes, which often shape the parameters for health and health equity in LLMICs. Research need not be confined to the health sector but can also include the social, environmental, economic and political determinants impacting health and health equity*.'